

ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті досліджено юридико-фактичний феномен адміністративного судочинства України. З'ясовано, що юридичний факт є правовим феноменом адміністративного судочинства України. Визначено основні юридико-фактичні категорії адміністративного судочинства України.

Ключові слова: правовий феномен, юридичний факт, фактичний склад, адміністративне судочинство.

**Гордєєв Віталій
Володимирович,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Останнім часом у правових дослідженнях усе більше використовується поняття феномену [1, с. 22–25]. Зокрема воно часто зустрічається в дослідженнях у сфері адміністративного судочинства, завданням якого є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічноправових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. Таке завдання адміністративного судочинства реалізується за допомогою юридичних фактів [2, с. 175]. Оскільки питання юридико-фактичного феномену адміністративного судочинства України майже не досліджувалися, зазначена тема є доцільною, своєчасною та актуальною.

Вивченню питання юридичного факту як правового феномену адміністративного судочинства України увага майже не приділялась, за винятком таких учених, як В. Авер'янов, В. Бевзенко, І. Голосніченко, А. Козловський, Т. Коломоець, В. Колпаков, О. Кузьменко, М. Рожкова, О. Рябенко, А. Селіванов, Г. Чувакова та ін.

Метою статті є дослідження юридико-фактичного феномену адміністративного судочинства України. Для досягнення зазначеної мети поставлено завдання з'ясувати, чи є юридичний факт правовим феноменом, схарактеризувати юридико-фактичний феномен адміністративного судочинства України.

Феномен – термін грецького походження, який означає: 1) явище, що досягається в почуттєвому досвіді; 2) об'єкт почуттів, споглядання. В історії філософії поняття «феномен» інтерпретується залежно від тлумачення людського досвіду: а) як прояв і вираження сутності чи ідеї; б) як пізнавана дійсність – явища (феномени), які упорядковуються науковими методами й апіорними схемами трансцендентального суб'єкта; в) як суб'єктивні переживання, комбінації відчуттів, психічні асоціації, до яких зводиться досвід і вся реальність.

Така інтерпретація цього поняття свідчить про те, що у філософському його вживанні можна виділити протилежні тенденції. Відповідно до традиції (давньогрецької філософії та платонівського вчення про феноменальне й істинне буття) під феноменом розуміють даний в почуттєвому досвіді прояв речі, сутність якої не доступна почуттям і розкривається лише шляхом особливого пізнання. У Новий час (Локк, Берклі та Юм) з'являється психологічне поняття феномену (явища). Феномен починає мислитися як відчуття, що дано свідомості через зовнішній чи внутрішній досвід; як ідея, перцепція. За Кантом, «феномен» – це предмет можли-

вого досвіду й емпіричного пізнання, прояв речі в доступних нам формах почуттєвого споглядання (простір і час). За Шопенгауером і Ніцше, «феномен» ототожнюється з видимістю, фікцією [3, с. 717].

Оптимальна взаємодія права і пізнання трансформує право в синкретичне нормативне пізнання, де аспект нормативності відіграє основну роль. Це впливає з того, що найважливішою метою права є стабільність соціуму, в якому воно функціонує; стабільність же забезпечується сталими визначеними нормами, порядком і чіткою регламентацією взаємовідносин між складовими соціальної системи. Водночас право є самостійним, відносно незалежним цілісним феноменом, який утворює окрему підсистему соціальної дійсності [4, с. 113].

Учення про феномени (феноменологія) самостійну значущість здобуло в минулому столітті як один із напрямків філософської думки і пов'язано з роботами німецького філософа Едмунда Гуссерля [5]. Специфіка феноменології полягає в тому, що її предметом є ідея речі в повній незалежності й чистоті від самої речі. Дійсність розглядається тільки як знання про цю дійсність, як явище (феномен) свідомості, й описується дійсність винятково саме з цього боку.

У феноменологічному описанні речі постають сумою окремих частин, що не є адекватною самій речі, а є чимось більшим за ту суму, самостійним і не залежним від частин. Саме в цьому й полягає феноменологія – показати, як окремі частини не порівняні з цілим й алогічні стосовно

нього породжують це ціле, а ціле породжує їх. Так, феноменологічний опис конкретної будівлі, що міститься у свідомості, не буде її адекватним відображенням. Можна сказати, що природа феноменології – числова, сумативна. Вона не може показати, як одна категорія породжує іншу (рівноправну їй категорію), безсила вирішити питання про взаємовідносини змісту та явища.

По суті феноменологія – це завжди саме феноменологія духу, вона розглядає зміну форм духу в історії і самі ці форми як такі. Дух постає при цьому не як світовий (хоча таким він може уявлятися свідомості), а як цілісний дух людини [6, с. 169].

Феноменами (артефактами) постає все, створене людиною, – від предметів до думок, засобів і способів дій. Світ артефактів включає не тільки те, що перебуває поза людиною, а й те, що існує в її свідомості. Серед правових феноменів – догми права, правові норми, правові рішення, правові відносини, суб'єктивне право, правові принципи та інші правові явища [7, с. 140–141].

Вважаємо, що зазначений вище перелік правових феноменів як явищ слід доповнити ще однією категорією – юридичним фактом.

У теорії права та процесуальних науках у більшості випадків учені визначають юридичні факти як конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Уточнюючи цю позицію, О. Красавчиков під юридичними фактами розуміє явища реальної дійсності, з наяв-

ністю або відсутністю яких норми права пов'язують юридичні наслідки [8, с. 5].

В українському словнику-довіднику з адміністративного права зазначено, що юридичні факти – це 1) передбачені законом обставини, які є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин; 2) конкретні життєві обставини, що приводять норму права в дію, утворюючи, змінюючи чи припиняючи певні правовідносини [9, с. 165].

Вважаємо, що юридичні факти в адміністративному судочинстві – це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків.

Іншими словами, юридичні факти в адміністративному судочинстві є підставою, з допомогою якої виконується завдання адміністративного судочинства, здійснюється розгляд судової адміністративної справи. Тобто для реалізації правовідносин в адміністративному судочинстві потрібні юридичні факти.

Як тільки в суспільних відносинах з'являються юридичні факти, зазначені в гіпотезах норми, остання починає діяти, унаслідок чого її адресати в одних випадках мають можливість реалізувати свої права та обов'язки, в інших – набувають суб'єктивних прав та обов'язків, передбачених диспозицією норми. Диспозиція зобов'язальної чи уповноважувальної правової норми приписує, якою може і має бути поведінка активної сторони. Фіксує права

та обов'язки, диспозиція опосередковано вказує на юридичні факти.

Відомо, що юридичні факти постають підставами виникнення, зміни і припинення правовідносин. Але для досягнення правових наслідків частіше за все недостатньо наявності одного юридичного факту. Потрібний уже не один, а декілька взаємозалежних юридичних фактів. Така сукупність юридичних фактів традиційно іменується фактичним [10, с. 48] або юридичним складом [11, с. 292].

Багато авторів визначають фактичний склад як систему юридичних фактів, необхідну для настання юридичних наслідків (виникнення, зміни і припинення правовідносин) [12, с. 54–57]. Причому фактичний склад становить собою комплекс різнорідних, самостійних життєвих обставин, кожна з яких може мати значення особливого юридичного факту [13, с. 69].

На сьогодні в юридичній літературі дискусійним є питання щодо процесу накопичення елементів фактичного складу. Поширена думка, що накопичення елементів фактичного складу має юридичний характер, тобто поява одного елемента відкриває юридичну можливість для наступних і так далі, доки не будуть накопичені всі елементи фактичного складу. У такому разі настання юридичного факту відкриває юридичну можливість настання наступного факту.

Аналогічна ситуація простежується у процесі подання позову до адміністративного суду. Після настання такого юридичного факту виникають правовідносини між позивачем і судом. Проте для настання правовідно-

син між позивачем і відповідачем недостатньо лише цього юридичного факту. У такому разі необхідно, щоб утворився фактичний склад із двох юридичних фактів. Перший – подана до суду позовна заява, другий – постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі.

Зауважимо, що позовна заява в адміністративному судочинстві – це юридико-фактична письмова вимога позивача до відповідача про захист прав, свобод чи інтересів у сфері публічноправових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень.

Ухвала судді адміністративного суду першої інстанції – юридико-фактичне рішення судді, яким він в усній чи письмовій формі вирішує питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи (зокрема й відкриття провадження у справі), та інші процесуальні питання.

Для досягнення мети, з якою подається позовна заява, виконання завдань адміністративного судочинства, завершення формування фактичного складу необхідна наявність ще одного юридичного факту – судового рішення адміністративного суду.

Оскільки прихильники феноменологічного підходу до розуміння права, особливо його екзистенційного напрямку (напрямок Хайдеггера), вважають основою права конкретну життєву ситуацію чи правовідносини, право знаходить свою

реалізацію з прийняттям рішення в конкретній, юридично значущій ситуації [14, с. 31].

Судове рішення адміністративного суду – це юридичний факт у формі ухвали чи постанови суду, спрямований на виникнення, зміну чи припинення прав та (чи) обов'язків осіб, які беруть участь у справі.

Судове рішення саме по собі є юридичним фактом адміністративного процесуального та матеріального права. Одночасно в ньому фіксуються встановлені в ході судового розгляду фактичні обставини справи та найважливіші процесуальні дії учасників справи.

Судове рішення як юридичний факт приймається судом в особі судді чи колегії суддів у формі постанови та ухвали.

Судове рішення, яким суд вирішує конфлікт по суті, викладається у формі постанови.

Постанова адміністративного суду – юридико-фактичне рішення суду, яким він вирішує вимоги адміністративного позову по суті [15, с. 47].

Судове рішення, яким суд приймає рішення щодо інших процесуальних дій, клопотань, викладається у формі ухвали.

Окремим документом викладаються ухвали з питань: залишення позовної заяви без руху; повернення позовної заяви; відкриття провадження в адміністративній справі; об'єднання та роз'єднання справ; забезпечення доказів; визначення розміру судових витрат; продовження та поновлення процесуальних строків; передання адміністративної справи до іншого адміністративного суду;

забезпечення адміністративного позову; призначення експертизи; вправлення описок і очевидних арифметичних помилок; відмови в ухваленні додаткового судового рішення; роз'яснення постанови; зупинення провадження у справі; закриття провадження у справі; залишення позовної заяви без розгляду.

Зауважимо, що під час розгляду адміністративної справи суддя зобов'язаний окреслити коло юридичних фактів, які підлягають установленню, що сприяє повному та всебічному розгляду справи. Установлені юридичні факти відображаються в судовому рішенні.

Варто зазначити, що основними ознаками юридичних фактів є індивідуальність, соціальна змістовність, об'єктивований вираз, зв'язок із правом, причинний зв'язок із правовими наслідками.

Багато юридичних фактів мають матеріально-процесуальний характер. Тобто вони мають правовстановлювальний характер і у сфері процесуальних, і у сфері матеріальних правовідносин. Подібне положення зайвий раз відбиває діалектику взаємозв'язку матеріальних і процесуальних галузей права. Вона проявляється через багато категорій, зокрема і через юридичні факти.

Процесуальні юридичні факти в адміністративному судочинстві забезпечують процесуальну діяльність учасників процесу, динамізм процесуальних відносин унаслідок послідовного вчинення процесуальних дій його суб'єктами, правильне русло судочинства, дотримання процесуальної форми у справах.

Процесуальному юридичному факту притаманні такі основні ознаки: юридичний факт має бути зафіксованим у відповідному процесуальному документі, у належній формі, з дотриманням правил фіксації і належним суб'єктом.

Отже, юридичний факт як явище є правовим феноменом. Для реалізації адміністративного судочинства потрібні юридичні факти, які в адміністративному судочинстві є підставою, з допомогою якої виконується завдання адміністративного судочинства, здійснюється розгляд судової адміністративної справи.

Юридичні факти в адміністративному судочинстві – це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
2. Гордєєв В. В. Дефекти юридичних фактів та інших елементів фактичного складу в адміністративному судочинстві України / В. В. Гордєєв // Адміністративне право і процес. – № 1(7). – 2014. – С. 175–184.
3. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: А. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
4. Козловський А. А. Гносеологічна природа права (філософсько-правовий аналіз) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. – Чернівці, 2000. – 464 с.
5. Гуссерль З. Общее введение в чистую феноменологию / Гуссерль З. – М. : ДИК, 1999. – 353 с.
6. Тихонравов Ю. В. Философия : учеб. пособие / Тихонравов Ю. В. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 269 с.
7. Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права) / Ю. Н. Оборотов – Одесса : Юрид. литература, 2002. – 278 с.
8. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / Красавчиков О. А. – М.: Госюриздат, 1958. – 184 с.
9. Адміністративне право України : словник-довідник / [В. К. Шкарупа, Ю. А. Ведерніков, В. П. Підчибій]. – Дніпропетровськ, 2001. – 196 с.
10. Гордєєв В. В. Поняття і зміст фактичного складу / В. В. Гордєєв // Наук. вісник Чернів. ун-ту : зб. наук. праць. Вип. 597: Правознавство. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 45–49.
11. Общая теория государства и права : [в 2-х т]. / под ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, 1998. – Т. 2 : Теория права. – 656 с.
12. Чувакова Г. М. Юридичний факт і фактичний стан / Г. М. Чувакова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. л-ра, 2001. – № 11. – С. 54–57.
13. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву / Агарков М. М. – М. : Ученые труды ВИАЮ НКЮ СССР, 1940. – 192 с.
14. Сайфуліна Ю. В. Феноменологічний підхід до розуміння права / Ю. В. Сайфуліна // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – 2011. – Вип. 597. Правознавство. – С. 28–33.
15. Gordieiev V. Administrative court's decree as juridical fact / V. Gordieiev // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – Slovakia, 2014. – Vol. 2, № 2. – P. 45–47.

Гордеев В. В. Юридический факт как правовой феномен в административном судопроизводстве Украины.

В статье исследован юридико-фактический феномен административного судопроизводства Украины. Выяснено, что юридический факт является правовым феноменом административного судопроизводства Украины. Определены основные юридико-фактические категории административного судопроизводства Украины.

Ключевые слова: правовой феномен, юридический факт, фактический состав, административное судопроизводство.

Gordieiev V. V. Juridical fact as a legal phenomenon in administrative proceedings in Ukraine.

The article presents the Juridical-Factual phenomenon of administrative legal proceedings in Ukraine. It is ascertained that the juridical fact is the phenomenon of administrative legal proceedings in Ukraine. Basic juridical-factual categories of administrative legal proceedings in Ukraine are defined.

It is established that the introduction of a statement of claim which is a primary instrument and a juridical fact that, by way of fair, independent and timely consideration of administrative cases, makes possible further protection of rights, freedoms and interests of physical persons, and rights and interests of legal entities in the sphere of public relations if said rights, freedoms and interests are violated by public authorities, local authority bodies, their officials, executive officers, etc. in the process of execution of their legal managerial functions, inclusive of delegated powers.

After the claim is lodged to administrative court, legal relations appear between the claimant and the court. However, occurrence of the same relations between the claimant and the respondent requires availability of the set of two juridical facts, namely, a statement of claim itself, and the court's decision to open proceeding on the case.

It is ascertained that accumulation of elements within the set of facts in administrative legal proceedings may have a juridical nature, i.e., the appearance of one element gives juridical possibility to another until the whole set of facts is aggregated. To reach the goal the claim was lodged for, as well as to fulfill tasks of administrative legal proceedings and complete the set of facts, it is necessary to have a juridical fact in the form of administrative court's decree.

Key words: legal phenomenon, juridical fact, set of facts, administrative legal proceedings.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2014